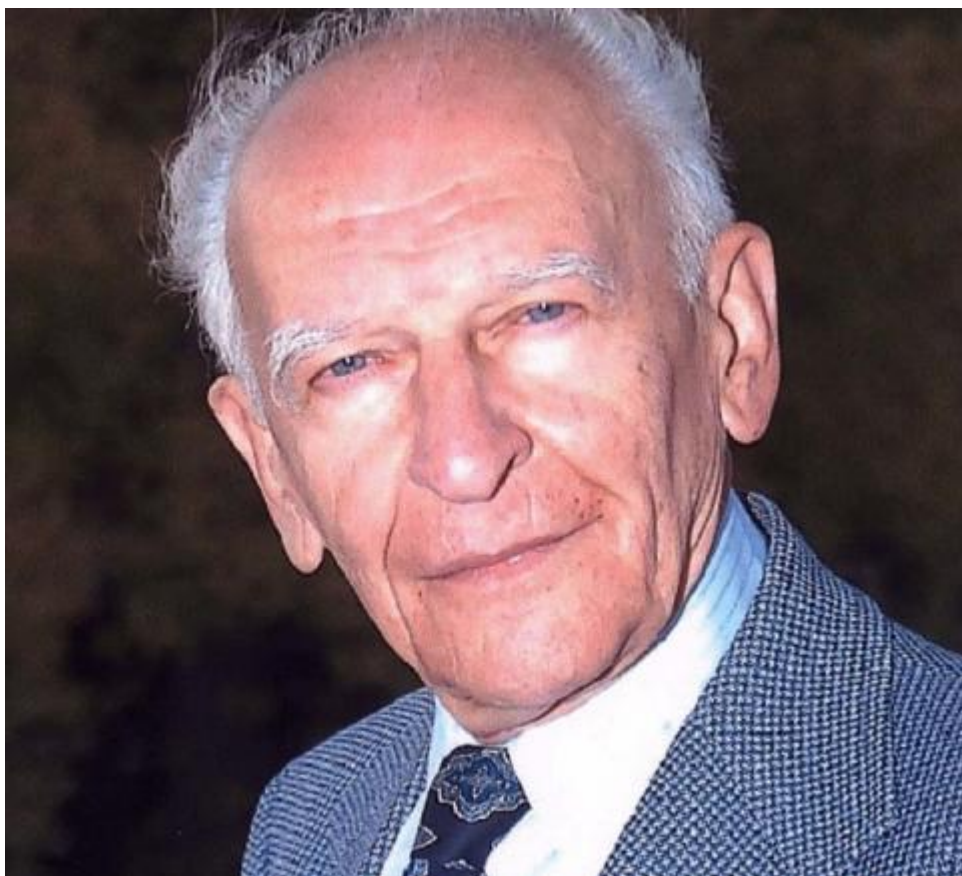

Праведник у сутані. «Єврейський рахунок»
угорського вікарія

Тібор Баранський

У 2019 році в Буффало (штат Нью-Йорк) помер чоловік на ім'я Тібор Баранський. Етнічний угорець, він емігрував до Сполучених Штатів після придушення повстання 1956 року. Масовому читачеві про нього майже невідомо, але історики ставлять цю людину в один ряд із Раулем Валленбергом, віддаючи належне його героїзму й самовідданості.

Тібор народився в Будапешті в католицькій родині, і після закінчення гімназії вирішив присвятити себе духовній кар'єрі. У 1940 році 18-річний юнак вступив до католицької семінарії у Веспремі, потім продовжив освіту в іншій семінарії в місті Каса (сьогодні — Кошиці в Словаччині). Між тим Червона Армія швидко просувалася на Захід, і восени 1944-го Тібор повернувся в рідний Будапешт.

Зауважимо, що євреї були найпомітнішою етнічною меншиною в Угорщині, яка з кінця 1930-х вважалася союзником нацистської Німеччини. У 1938 році в країні приймають расові закони, що нагадували Нюрнберзькі, євреї позбавляються виборчих прав і піддаються всілякій дискримінації. До 1944 року, після перелому у війні, голова угорського уряду Міклош Каллаї намагається домовитися із союзниками про сепаратний мир. Про це стає відомо в Берліні, після чого в країну входить Вермахт, а прем'єром призначають переконаного фашиста Ференца Салаші. негайно починається депортація угорських євреїв до концтаборів на території Польщі — процесом керує особисто Адольф Ейхман. До середини 1944 року половину угорських євреїв (понад 400 000) уже депортували до Польщі на вірну смерть. Решта живуть в ізольованих гетто.

Черга з євреїв-прохачів притулку, Будапешт, 1944

Як поведяться в цей час Баранські? Намагаються врятувати своїх єврейських друзів — сім'ю Секереш, для яких знаходять тимчасове укриття. Повернувшись у Будапешт і оселившись у тітоньки — сестри матері — Тібор відразу включається в проблему. У ці жовтневі дні 1944 року переслідувані угорські євреї оббивають пороги нечисленних іноземних посольств, які ще залишилися в Будапешті. Їх усього п'ять: Швейцарії, Швеції, Іспанії, Португалії та Ватикану. Біля кожного шикуються довгі черги страждених, але Тібор відправляється прямо в резиденцію папського нунція Анджело Ротта. Молодому парубку в одязі католицького священика вдається домогтися прийому в самого нунція — через пару годин він виходить від монсеньйора Ротта з дев'ятьма підписаними документами — «охоронними грамотами» Ватикану для всіх членів сім'ї Секереш. Через кілька днів Баранський знову відвідує нунція, просячи про захист для іншої єврейської сім'ї.

Анджело Ротта подобається цей 22-річний рішучий молодий чоловік, освічений католик, який прекрасно володіє німецькою мовою. У нунція вже є досвід заступництва за євреїв, і він переконує Тібора зайнятися порятунком людей, надавши йому всі необхідні папери й повноваження. Це вкрай ризикована операція: ніщо не заважає німцям заарештувати юнака й депортувати разом із тими, кого він захищає, адже в Баранського немає дипломатичного імунітету або громадянства Ватикану.

Папський нунцій Анджело Ротта. Фото: USHMM, courtesy of Eric Saul

Консул Швейцарії у Будапешті Карл Лутц

Джорджо Перласка

Понад два місяці, ризикуючи життям, Тібор щодня оформляє рятівні документи для майже приречених людей. Спочатку він діє просто за дорученням Ротта, потім стає виконавчим секретарем Руху за захист угорських євреїв під заступництвом Ватикану й офіційним емісаром папського нунція. Баранський контактує з дипломатами інших країн, які також докладають зусилля для порятунку угорських євреїв, зокрема, знайомиться з Раулем Валленбергом і організовує його зустріч із монсеньйором Ротта. Молодий чоловік налагоджує зв'язки зі швейцарським консулом Карлом Лутцем, першим секретарем посольства Іспанії Анхелем Брісом і італійським комерсантом Джорджо Перласка, які теж допомагали євреям. Баранський не тільки оформляв документи, а й організовував таємні притулки, куди переправляв євреїв. Часто це були квартири інших католиків, яких Тібор переконував зробити добру справу.

Одного разу Баранський випросив у Ротта його шикарний Роллс-Ройс із прапором Ватикану на капоті і відправився в збірний пункт для євреїв, які підлягали депортації. Там священик у традиційному вбранні заявив, що має забрати кілька євреїв, навернених у католицизм. Шикарне авто і впевнена поведінка Тібора зробили свою справу, нацисти прийняли Баранського за важливу персону і допомогли розшукати необхідних персон. Тим часом приятелі Тібора повідомили іншим євреям адреси притулків, де вони знайдуть прихисток, якщо зможуть втекти. Іншим разом Баранський з'явився на збірний пункт і жонглюючи документами з Ватикану, зумів звільнити частину приречених. Йому навіть вдалося повернути групу людей, відправлених нацистами пішим маршем до Німеччини. Будучи повноважним представником Ватикану, він організовує притулки для євреїв і оголошує їх такими, що знаходяться під захистом Святого престолу. Через свою тітку, яка працювала на фармацевтичній фабриці, Тібор дістає ліки й переправляє їх до притулку. Це ж стосується доставки їжі. Робочий день юнака став практично цілодобовим, з невеликими перервами на сон та прийом їжі.

Bundesarchiv, Bild 101I-680-8285A-25
Foto: Faupel | Oktober 1944

Масові арешти євреїв в Будапешті. Фото: Bundesarchiv, Bild 101I-680-8285A-25

У цілому нацисти представляли, чим займається угорець, і не раз погрожували йому. Однак він вірив у свою місію, покладаючись на провидіння. Одного разу він навіть говорив по телефону з Ейхманом (не знаючи, хто це) — голова «єврейського відділу» загрожував не розглядати охоронні грамоти папського представництва в Будапешті, яких, на його думку, видавалося занадто багато. Але й це не злякало Тібора — євреям, позбавленим покровительства Ватикану, знаходили притулок — у покинутих будинках, винних погребках і т. ін. Невеликий житловий комплекс, який перебував під захистом Ватикану, вмістив приблизно 3000 євреїв. Усього ж, за різними оцінками, Баранський врятував від смерті від 7000 до 12000 осіб.

Наприкінці грудня 1944 року в місто увійшла Червона Армія, а на її плечах і частини НКВД. Совети заарештували Рауля Валленберга й Тібора Баранського, але останньому пощастило — серед охоронців виявилася віруюча людина, і юнак вижив. Хоча за час 16-денного пішого маршу в сторону радянського кордону чоловіка годували лише чотири рази. Після війни йому дозволили повернутися в Будапешт, де він завершив навчання і став вікарієм у невеликому містечку на півночі Угорщини. До нової влади ставився критично, тому в 1948 році знову був заарештований і отримав дев'ять років. Відсидівши більше половини терміну, Баранський був звільнений за амністією після смерті вождя народів.

Радянські САУ на вулицях Будапешта, 1956

У дні революції 1956 року священник природно опинився на боці «бунтівників». Після придушення антикомуністичного повстання Тібор осів в Італії, одружився й організував із дружиною табір біженців і школу при ньому. Приблизно через рік пара перебралася до Канади, а звідти в США. У Буффало Тібор Баранський і прожив усі відведені йому роки. Прожив тихо і скромно, незмінно відповідаючи на питання про події воєнних років: «Я робив лише те, що вимагав від мене Бог. Тільки він може мене відзначити».

Утім, не можна сказати, що заслуги Тібора залишилися непоміченими. 11 січня 1979 року Тібор і його тітонька Маргіт Штернедер були визнані Праведниками народів світу. У 1997-му аналогічне звання здобув (посмертно) і монсеньйор Анджело Ротта. У 1980 році президент Джиммі Картер призначив Баранського членом Ради пам'яті жертв Голокосту.

У 2013 році посол Угорщини в США вручив колишньому земляку хрест Ордена Заслуг — одну із найвищих нагород країни. У квітні 2017 року поштове управління Ізраїлю випустило марку на честь Праведника народів світу.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»